

İSLAMCILARIN İŞÇİ SORUNLARINA YAKLAŞIMI

Bilim ve Ütopya Dergisi
Şubat 2013, Sayı 224

Yıldırım Koç

İslamiyetin doğduğu ve etkisini artırdığı dönemde toplumsal ilişkilerde ücretli emek-sermaye çelişkisi belirgin değildi. İnsanların üretiminin önemli bir bölümü kendi tüketimleri içindi. Piyasa için yapılan üretimi gerçekleştirenler ise genellikle küçük meta üreticileriydi. Kölelik de varlığını sürdürüyordu. Bu yüzyıllarda “ücret” olarak ortaya çıkan olgu bile, kendi hesabına çalışanların bir başkasına sunduğu hizmet karşılığında yapılan ödemeydi.

Her inanç ve düşünce sisteminde olduğu gibi, İslamiyet de karşısında bulduğu ve gelişmelerle karşısına çıkan sorunlarla ilgilenir, bunlara çözüm aramaya çalışır.

İslamiyetin doğduğu ve etkisini artırdığı dönem, insanlık tarihinin kölelik ve feodalite dönemidir. Ancak İslamiyet, emperyalizmle ve kapitalizmle yüzyüze geldiğinde, diğer inanç sistemleri gibi, gündeme gelen yeni sorunların çözümü için çaba gösterdi.

Hıristiyanlığın Katolik kesimi bu sorunu daha kolay çözdü; çünkü inanç sisteminde köklü değişiklikler yapmaya yetkili Papalık makamı vardı.

Kapitalizm gelişip, işçi sınıfı ile sermayedar sınıf arasında sınıf çelişkileri gündeme gelip işçiler 19. yüzyılın son on yıllarında Marksistlerin etkili olduğu sendikal ve siyasal örgütlere yönelince, Papa XIII. Leo 15 Mayıs 1891 tarihinde “Sermaye ve Emek” konulu Rerum Novarum (20 s.) tamimini yayımladı. Papa XI. Pius’un 15 Mayıs 1931 tarihinde yayımladığı “Toplumsal Düzenin Yeniden İnşası” konulu Quadragesimo Anno (28 s.), Papa II. John Paul’un 14 Eylül 1981 tarihinde Rerum Novarum’un 90. yıldönümü vesilesiyle yayımladığı Laborem Exercens (31 s.) ve II. Papa John Paul’un 1 Mayıs 1991 tarihinde Rerum Novarum’un 100. Yıldönümü vesilesiyle yayımladığı Centesimus Annus (37 s.) tamimleri, Katoliklerin işçi-işveren ilişkilerine bakışının güncel yorum ve değerlendirmelerle temellerini oluşturdu. 1960’lı yıllarda Latin Amerika’da radikal Katolik rahiplerin ve onların etkisinde bulunan sendikaların yaklaşımları bu çerçevenin dışına taştıysa da, Katoliklerin genel yaklaşımının temel belgeleri bunlardır.

Katoliklerin sahip olduğu kolaylığa İslamcı düşünürler sahip değildir. İslamiyette temel başvuru kaynağı Kuran’dır, güvenilir hadislerdir. İslamiyette ruhban sınıf yoktur. Halifenin konumu tartışmalıdır ve günümüzde halifelik yoktur. Mezhepler, tarikatler ve cemaatlerin bu konuya yaklaşımı ise sistemli değildir.

İslamcıların işçi-işveren ilişkilerine yaklaşımı çeşitli dönemlerde incelenebilir.

İslam dünyasının emperyalizmle ve kapitalizmle yüzyüze gelmesi öncesinde bu alanda ciddi sorunlar yaşanmıyordu; bu nedenle de, henüz kendisini dayatmayan bu sorunun çözümü için arayışlar yoktu. İslamcı düşünürlerin üzerinde en çok durdukları konu, bir başkası için iş yapan kişiye ücretin önceden bildirilmesi ve bu kişinin ücretinin zamanında ödenmesiydi. Ücret karşılığı çalışanın ücretinin alınının teri kurumadan verilmesi gerektiğine ilişkin hadis¹, bu konuda temel anlayışlardan birini ifade etmektedir. Ayrıca, "Hz. Peygamber'in, 'üç sınıf insan vardır ki, kıyamet günü ben bunların hasmı olacağım... Bu üç sınıf insandan biri de ücretle bir kişi tutup o kimse de işini bitirdikten sonra ona ücretini ödemeyendir' buyurduğu rivayet edilir."²

İslam dünyası kapitalist ülkelerin sömürgeci durumuna sokulunca da işçi-işveren sorunu ön plana çıkmadı. Emperyalist sömürü, ülke kaynaklarının yağmalanması ve tekel kârlarıyla ürün satılması biçiminde gerçekleştirildi. Kapitalist ilişkilerin, işçi sınıfının ve doğrudan üretimle uğraşan kapitalist sınıfın gelişmemesi, bu konunun tartışılmasını gerekli kılmadı.

1917 Ekim Devrimi ile ani bir değişiklik yaşandı.

Sovyet Rusya’da 1918 yılı Ocak ayında Komünist Partisi içinde Müslümanlar için özel bir çalışma başlatıldı. Parti’nin Müslüman Örgütleri Merkezi Bürosu oluşturuldu. Bu birimin adı daha sonra Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkezi Bürosu olarak değiştirildi. 1918 sonu ve 1919 başlarında bu büronun sorumlusu Stalin’di. Bu görevi ondan M. Sultan Galiev devraldı.

Bolşevikler, 1918 yılından 1921 yılı başlarına kadar sömürge ülkelerin ve özellikle Hindistan’ın Müslümanlarını emperyalistlere karşı ayaklandırmaya çalıştılar. Endonezya gibi bazı ülkelerde de böyle bir ittifak sağlandı. Bu dönemde İslamcı düşünceyi savunanların işçi sınıfı ve kapitalizm konusundaki değerlendirmeleri ayrıca incelenmelidir.

Bolşeviklerin bu girişimine karşılık emperyalist güçler de İslamcı kesimlerle ittifaka girdi ve bu konuda daha uzun vadeli ve başarılı işler gerçekleştirdi. İslamcı düşünürlerin 1990’lı yıllara kadar işçi sorunlarına yaklaşımlarında en önemli etmen, dünyada emperyalistlerle komünistler arasındaki saflaşma ve mücadeleydi. İslamcı düşünürlerin bu konulardaki değerlendirmelerinde sınıf olgusunun ve mücadelesinin reddi, işçilerin kaderlerini kabullenmesi gibi anlayışlar belirgindi.

Bu dönemde çeşitli ülkelerde İslam sendikaları da kurulmaya çalışıldı. Hatta uluslararası düzeyde etkinlik göstermek üzere bir İslam Sendikaları Konfederasyonu bile kuruldu. Ancak bu çalışmalar başarısızlıkla sonuçlandı.

Türkiye’de sosyalist/komünist hareketlerin sendikalarda etkisinin artması İslamcı kesimlerin sendikal alanla ilgilenmesine yol açtı.

DİSK’in 21-24 Mayıs 1975 günleri toplanan 5. Genel Kurulu’nda TKP yandaşları DİSK yönetiminde ağırlık kazandı. Konfederasyon yönetimindeki bu ağırlık, daha sonraki aylarda DİSK’e bağlı sendikalara da yansıtıldı. DİSK, ülkede gündeme gelen saflaşma ortamında TKP’nin stratejisine uygun olarak büyük kitle eylemleri düzenlemeye başladı.

İslamcı kanadın bu gelişmelere yanıtı, Milli Selamet Partisi’nin yönlendiriciliğinde Hak-İş’in kurulması oldu. Hak-İş Konfederasyonu 22 Ekim 1976 tarihinde, DİSK’in 16-19 Eylül 1976 günleri gerçekleştirdiği DGM eyleminden sonra, kuruldu. Hak-İş’in ilk amblemi, bir hilal içinde fabrika ve cami silüetinden oluşuyordu.

Hak-İş Genel Sekreteri Mustafa Taşçı da 1977 yılında genel çizgilerini şöyle ifade ediyordu: "Konfederasyonumuz Türkiye’de diğer konfederasyonların alet oldukları, ya da dümensuyuna girdikleri komünizm, kapitalizm, sosyalizm gibi kökü milletimize ait olmayan yabancı ve yıkıcı akımların karşısında olup, gerçek ve mutlak fikrin, yani İslamın inanç ve yaşayış çemberi içinde yeni bir sendikacılık anlayışını yerleştirmeye ve tatbik etmeye çalışmaktadır."³ "Kapitalizm zengini daha zengin ve fakiri daha fakir yapan sistemin adıdır. Komünizm ise sömürüyü zenginden alıp devlete devreden sisteme denir. Her iki düzende de hakkı yenen, sömürülen, emeğinin karşılığını alamayan işçidir. İslami anlayışta emek kutsaldır. Sömürü yoktur, sömürene ve sömürücüye islamcı anlayışta hayat hakkı tanınmaz. Bu anlayışı benimseyen ve dünya görüşünü kamuoyuna ilk takdim eden sendikal kuruluş Hak-İş Konfederasyonudur."⁴

Hak-İş’in Kuruluş Beyannamesi’nde şöyle deniyordu: "Şu anda kurulduğunu müjdelediğimiz Hak-İş, işte bu ortamda işçimizin gerçek temsilcisi olacaktır. Öyle bir temsilci ki, Hakka teslimiyetle iç içe işçinin hakkını, hak namına, adalet namına, Millet malına zarar vermeden milli ve manevi ölçüler içerisinde korumak prensibindedir. (...) Hak-İş işçi ve işverenin hakkını hak terazisinde tartacak, korkmadan, yılmadan haklı olana hakkını teslim edecektir."⁵

Bu dönemde Türkiye’de kapitalizm gelişiyor, işçi sınıfı ve burjuvazi güçleniyordu; ancak İslamcı tarikat ve cemaatler henüz kapitalistleşmemişti. İslamcıların gündemine işçi sorunlarının girmesinin nedeni, emperyalistlerle işbirliği içinde anti-komünist cephede yer alan İslamcıların siyasal öncelikleriydi. Kapitalizmin altın çağının ve Soğuk Savaş’ın yaşandığı bu yıllarda İslamcıların emperyalistlerle işbirliği onları burjuvaziyle de işbirliğine götürüyor ve işçi sorunlarına yaklaşımını biçimlendiriyordu. Ayrıca gelişen kapitalizmin yarattığı sorunlara “adil ücret” gibi uygulamada fazla bir anlamı olmayan çözümler üretiliyordu.

1990’lı yıllardan itibaren İslamcı kanadın önder kadrolarının bazıları sınıf değiştirip esnafıktan orta ve büyük boy kapitalistlere dönüştükçe, bu işletmelerde istihdam edilen işçileri kontrol altında tutmanın, daha iyi çalışmalarını sağlamanın, sendikalaşma yoluyla tepkilerini ifade etmelerini önlemenin aracı olarak inancın kullanılması gündeme geldi.

İslamcı hareketin önder kadroları bir kısmı 1960’lı, 1970’li yıllarda küçük işletmeler kurmaya çalıştıklarında Türkiye’nin tekelci burjuvazisi ile belirli bir çelişki yaşadılar. “Erbakan o günlerde hükümetin büyük tüccar ve sanayiciyi desteklemesinden ve Anadolu’nun küçük girişimcisinin ‘üvey evlat’ muamelesi görmesinden şikayet ediyordu. Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği ise, Erbakan’a göre, ‘komprador-mason’ büyük tüccar ve sanayicileri temsil ediyordu. Milli Nizam Partili taşralı küçük müteşebbisin sınıfsal çıkarlarını dinsel-kültürel bir siyasal söylem aracılığıyla geniş kitlelere ulaşmayı hedefleyerek korumak üzere ‘milliyetçi ve mukaddesatçı’ bir parti olarak kuruldu... 1970’ler boyunca Milli Görüş hareketinin siyasal söylemi içinde sosyal adalet meselesi de önemli bir yer tuttu.”⁶

AKP öncesindeki dönemde Kombassan, İhlas, Faisal Finans gibi islamcı girişimler battı.⁷ İslamcıların kurduğu şirketler AKP döneminde ise hükümet desteğiyle hızla büyüdü. “MÜSİAD üyelerinin önemli bir kısmının 1980’lerde Arap finans kurumlarının fonlanan, Vakıflar Yasasındaki değişikliklerle kentsel rantlardan daha fazla yararlanan cemaatlerin oluşturduğu havuzda serpilen şirketler olduğu kimi yazarlarca açık ya da örtük olarak dillendirilen bir durumdur.”⁸

İslamcı örgütlenmelerin (cemaat/tarikat/vakıf/dernek/siyasal parti) yönetim kadrolarının çoğu esnafıktan patronluğa geçti; geliri ve yaşamıyla burjuvalaştı. Bir kısmı siyasal olarak güçlenmek için patronlaştı, bir kısmı da dünya nimetlerine düştüğü için. Bazı ifadelerle göre, “mücahitler müteahhitleşti.”

Özellikle AKP döneminde İslamcı hareketin önder kadrolarının önemli bir bölümü özelleştirmeler, kamu mal ve hizmet alımları (özellikle belediye ihaleleri), kamu yapım ihaleleri (özellikle TOKİ, çift yol yapımı ihaleleri), Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nun (TMSF) elindeki varlıkların satışı, aracılık/rüşvet, imar rantı gibi yollardan büyük bir sermaye birikimi gerçekleştirdi. Bir dönem AKP’nin üst düzey yöneticilerinden olan Abdüllatif Şener bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Bu dönemdeki yolsuzluklar öyle büyük boyutlardadır ki; şunu samimi olarak söylüyorum, bu dönemin zenginleri açığa çıktığı zaman, TÜSİAD bile orta sınıfa dönüşecektir.”⁹

Bu süreç, İslamcı hareketin önder kadroları ile sermayedar sınıfı ve emperyalistleri daha yakın bir işbirliğine götürdü.

Bu gelişme İslamcı “işçi-işveren ilişkileri” alanında da etkilerini hissettirdi.

İslamcılarla emperyalistlerin ittifakının ağırlıklı olarak anti-komünizm temelinde biçimlendiği dönemde, İslamcı düşünürlerin büyük bölümü işçilerin sınıf kimliğini reddeden, işçiyi işverene bağımlı kılacak bir anlayışı savundu. Sermayedarların İslamcılık iddiasının bulunmadığı koşullarda, sermayenin yoğun baskı ve sömürüsü İslamcıları bağlamıyordu. Komünizme karşı ittifak önemliydi.

Ancak İslamcı esnafın kapitalistleşmesiyle işçi-işveren ilişkilerine bakışta bir bölünme oldu.

Bir kesim, geleneksel çizgiyi daha bilinçli bir biçimde savundu; işçinin sınıf kimliğini ikinci planda tutmaya çalışacak bir kullandırma anlayışını işyerinde hakim kılmaya çalıştı.

Buna karşılık, İslamcılık iddiasında olan ve bu anlayıştan yararlanan bazı kapitalistlerin işçileriyle ilişkilerinde uyguladıkları acımasız ve inanç istismarcılığıyla daha da vahşileştirilmiş kapitalist yöntemler, eşitlikçi ve bölüşümcü bir İslam arzulayan kesimlerin tepkisini doğurdu. Bazı İslamcı düşünürler, 20. yüzyılda önde gelen İslamcı düşünürlerde hakim olan anlayışı reddederek, işçi-işveren ilişkilerinde adaletli ve eşitlikçi bir çizgiyi savunmaya başladı. Ancak bu çizgiyi savunanlar, İslamcı hareket içinde kapitalistleşen kesimlerinin hakimiyetinin artmasıyla önemsiz bir düzeye kaldı.

İşçi-işveren ilişkilerinde İslamcıların büyük bölümü geçmişte emperyalistlerle anti-komünizm temelinde bir ittifak içindeydi. İslamcı esnafın kapitalistleştiği ve emperyalistlerle ekonomik ilişkilerinin geliştiği koşullarda, işçi-işveren ilişkilerinde İslamcıların büyük bölümünün kapitalistlerle ve emperyalistlerle ittifakının temelini, işçinin daha yoğun bir biçimde sömürülmesi oluşturmaya başladı.

Bu süreci, İslamcı düşünürlerin ifadelerinde izleyebilmek mümkündür.

AKP'nin bu dönemde işçi/memur/ücretli hak ve özgürlüklerine yaklaşımı, bir taraftan İslamcı çizgide hakim olan anlayışın yansımasıydı, diğer taraftan sermayenin (ve emperyalizmin) talepleri doğrultusunda idi.

AKP bu ikisini birleştirdi; insanları kullandırmada hem işyerindeki hakimiyet ilişkilerini, hem de cemaat-tarikat ilişkilerini kullandı.

Bu politika, uluslararası ve yerli sermayenin, emperyalizmin Türkiye’de yıllardır gündeme getirdiği talepler doğrultusunda idi.

Tek başına iktidar olabilen AKP, daha önceki koalisyon hükümetlerinin gerçekleştiremediği düzenlemeleri hayata geçirecek anlayışa, güce ve kararlılığa sahipti. Diğer bir deyişle, son on yıllık dönemde yaşananlar, daha önceki hükümetlerin sermaye yanlısı politikalarının (İslamcı harekette günümüzde hakim olan kapitalizm savunucusu ve kapitalist sömürüyü meşru gösterici çizginin katkılarıyla) daha da kararlı bir biçimde uygulanmasıdır; sömürünün ve kullandırmanın artırılmasıdır.

İslamcılar kapitalizme ve sosyalizme alternatif bir iktisadi sistem yaratamadılar; kapitalizmin en acımasız sömürü ve yağma-talan düzeniyle bütünleştiler.

AKP, kamu mallarını satarak ve diğer kamu olanaklarını kullanarak İslamcı hareketin önder kadrolarının elindeki sermaye birikimini artırdı. Bu süreçte de tüketici kredileri, kredi kartları ile eğitim ve sağlık hizmetleri alanındaki kısa vadeli politikalarıyla bir emekçi desteği sağlayabildi. Ancak bu alanda kaynaklar büyük ölçüde tükendi. Emperyalizme bağımlı ekonominin kaynak üretme potansiyeli büyük darbeler yedi. Diğer taraftan, kapitalizmin 2008 sonunda başlayan üçüncü küresel krizi etkilerini ve yansımalarını sürdürmektedir. Bu gelişme ve tıkanma, AKP'nin özellikle 2012 yılından itibaren emekçi sınıf ve tabakalara yönelik politikalarında sertleşmeye yol açtı.

İslamcı düşünürlerin işçi sorunlarına yaklaşımları bu genel çerçevede ele alınabilir.

İşçilerin/memurların sorunlarına yaklaşım açısından İslamcı yazarlar arasında iki karşıt çizgi vardır. Her iki görüş de tezlerini Kur'anı Kerim'in yorumlarına dayandırmaktadır.

Azınlıkta olan görüş, mal biriktirmeyi reddetmekte; ihtiyaç fazlasının dağıtılması gerektiğini savunmakta; her türlü sömürüye karşı çıkmaktadır. Örneğin, 10. yüzyılda Abbasilere karşı ayaklanan ve kendi mensupları arasında eşitlikçi bir toplumsal düzen kuran Karmatiler İslamiyeti bu biçimde, günümüzde hakim olandan çok farklı bir anlayışla yorumluyordu.¹⁰

Eşitlikçi çizginin önde gelen düşünürlerinden biri, son yıllarda yapıtları Türkiye’de İslamcılar arasında epey yaygın biçimde okunmaya başlanan Ali Şeriatî’dir. 1977 yılında ölen (veya Şah’ın gizli servisi Savak tarafından öldürülen) Ali Şeriatî’nin *Ebuzer* isimli kitabı eşitlikçi ve bölüşümcü görüşler açısından son derece önemlidir. Şeriatî’ye göre, İslam’ı kabul eden beşinci kişi olan Ebuzer son derece sade bir yaşam sürdürdü ve Emevilerin mal-mülk biriktirme girişimlerine karşı çıktı. Ali Şeriatî’ye göre, Ebû Bekir, geçimini sağlamak için bir Yahudi’nin keçilerini sağlıyordu; oysa Peygamber’in halifesiydi. Ebuzer, altın ve gümüş biriktirilmesine karşı çıkıyor, bu anlayışını Kur'an ayetlerine dayandırıyor ve altınla gümüşün ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasını istiyordu.

Ebuzer, zenginlere şöyle sesleniyordu: “Ey servet sahibi!... Siz ipek kumaşlar ve diba perçeler seçiyorsunuz. Nazik yetişmiş bedenleriniz sert kumaşlardan inciniyor. Oysa Allah Rasulü hasır üstünde uyuyordu. Siz çeşit çeşit yemekler yiyorsunuz. Oysa Allah Rasulü doyaya arpa ekmeği bile yememişti.”

Ebuzer zenginlere şöyle sesleniyordu: “Ey zenginler, yüce Allah sermayedarlığı men etmiştir. Allah Rasulü şöyle buyurdu: ‘Kahrolsun altın! Kahrolsun gümüş!’”¹¹

Günümüzün İslamcı yazarlarından İhsan Eliaçık da, Necm Suresi’ni (“İnsanın emeğinden başka hakkı yoktur”) temel almaktadır.

“Helalinden zenginlik’ diye bir şey olamaz. Zaten zenginlik, ihtiyacından fazla mülkiyete sahip olmak demek olduğundan Allah’ın ülkesinden (yeryüzünden) aşırma, zimmetine geçirme demektir. İhtiyaçtan fazla olan her şey geri verilmek durumundadır.”¹²

İhsan Eliaçık, patronlara şöyle seslenmektedir:

“Ey, bir eşeği tutsa önüne koyduğu ot, işçisine verdiği asgari ücretten (599 TL) daha fazla tutacak olan patronlar! Ey, yanında 20 yıldır çalışan işçisi hâlâ kirada otururken kendisi katlar, yatlar, apartmanlar sahibi olanlar! Ey, fabrikasına bir taraftan mescit açarak, diğer taraftan iftar ve sahur yemekleri vererek işçileri afyonlayan, öte yandan da ‘İslam’da grev yoktur, sendika caiz değildir’ diye kitap bastırıp dağıtanlar! Ey, bu türden kitapları yazan âlim taslakları, her biri ‘zengin soytarısı’ haline gelmiş fetva vezneleri! Ey, asgari ücretin kaç lira olduğunu bile bilmeyen ‘Allah’ın velileri’! Ey, ‘asgari ücretle işçi çalıştırmanın kıldığı namaz boştur,’ sözünü duyunca ‘aslandan kaçan ürkmüş yaban eşekleri’ gibi kaçanlar, daha da semtime uğramayanlar!”¹³

İhsan Eliaçık, “Çocukluğumdan beri cumaları hiç kaçırmam. Dedem de namaz kıları. Zekâtımı hiç aksatmam, kırta bir mutlaka veririm. Çevremde hayırsever bir zengin olarak bilirim” diyenlere şu soruları soruyor: “İyi de nasıl zengin oldun? İhtiyacından fazla mal sende ne geziyor? 20 yılda katlar, yatlar almışsın, araziler kapatmışsın, apartmanlar dikmişsin, hesabına hazineler yığmışsın, yanında çalıştırdığın işçiler hâlâ kirada? Git, onları ver. Onlar sana ‘emek hırsızlığı’ yaptığın için geçti. Kazandığından sana bir ‘pay’ vardır; hakkın sadece odur. Aksi halde deve iğne deliğinden geçerse, sen de ‘Göklerin Egemenliğine’ (Cennete) girersin, dedenin namazıyla veya ‘elinin kiri’ kırta birle övünerek değil.”¹⁴

Sonra da fabrikatörleri hırsızlık ve soygunculukla suçluyor: “Koyun ağılına (fabrika) başka yollardan (asgari ücretle işçi çalıştırarak, emeği sermayeye eşit görmeyerek, ücret ve emek hırsızlığı yaparak) girip; bundan servet yığanlar hırsız ve soyguncudur.”¹⁵

Günümüzde İslamcı görüşü benimseyenler içinde ağırlıkta olanlar, kapitalizmi savunan ve kapitalist sömürüyü dini dayanaklarla meşrulaştırmaya ve daha da yoğunlaştırmaya çalışanlardır. Bu kesimin görüşlerinden bazı örnekler aşağıda sunulmaktadır.

Dr. Celal Yeniçeri şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Bir işçinin, ücretine tam hak kazanabilmesi için gösterilen işi de tam yerine getirmesi gerekir. Bir işçiye muhakkak ki toplam gelire yapacağı katkıya göre bir ücret ödenir. Hiçbir kimse ve hiç bir müessese işçisine, sağladığı gelire eş bir ücret ödeyemez."¹⁶

Bazı İslamcılar dünyadaki adaletsizlikleri açıkça savunmaktadır. Cemalettin Kaplan şunları yazmaktadır:

"Aziz kardeşlerim! Rızkın taksimi, servetin dağıtımı da gelişi güzel değildir, rastgele değildir; hikmete bağlıdır, hikmet terazisinden geçmiştir. Dolayısıyla herkes, haline münasip miktarda mala sahip olur. Öyleki: Zengin fakir olsaydı ne olurdu? Sabır ve kanaat etmesini bilmez, şeytana uyar, azgınlaşır, fert ve cemiyet için zararlı olur ve nihayet mahvolur gider. Fakir de zengin olsaydı ne olurdu? O da şükretmesini bilmez, haddini aşar, taşkınlaşır, şeytana uyar ve nihayet mahvolur gider."

"Cenab-ı Hak da herkesi her haliyle biliyor. Mümin kullarının hal ve istikballerinin, dünya ve ahiretlerinin durumuna en uygun olanı bildiği için, dünyalıkların ona göre verir. Bu itibarla, kiminin hakkında -genellikle- hayır olan malının, dünyalığının bol olmasıdır; kimininki de kıt olmasıdır."

"Karşılıklı ihtiyaç, karşılıklı yardımı gerektirir. Şöyle ki: İnsanların bir kısmı zengin, bir kısmı fakirdir. Bir kısmı zeki, bir kısmı zeki değildir. Bir kısmı kuvvetli, bir kısmı zayıftır, bir kısmı güzel, bir kısmı güzel değildir. Yaratılış böyledir. Bunda hikmet ise; herkesin üzerinde bulunduğu hale şükredip etmediği veya sabredip etmediği meydana çıksın. Zenginin fakire, zekinin zeki olmayana, kuvvetlinin zayıfa nasıl davrandığı, nasıl muamele ettiği anlaşılın ve her birinin kendi durum ve derecesine göre diğerine yardım etsin ve nihayet işbölümüne girip birbirlerinin çeşitli ihtiyaçlarını sağlasınlar ve bu suretle alemin nizam ve düzeni kurulmuş olsun.

"Çünkü, insanların hepsi zengin olsaydı, iş görecekti kimse bulunamayacaktı veya herkes işin kolayına bakacak, zor işlere kimse yanaşmayacaktı. Hizmetler duracak, sayısız işler yüzüstü kalacak, dünya hayatı felce uğrayacaktı. Herkes fakir olsa ne olurdu? O zaman da görecektikleri iş bulunmaz, hepsi aç kalırdı... Ama; kimi zengin, kimi fakir olunca, zengin işi için fakire merhaba der, hürmet eder, onunla ilgilenir. Fakir de ihtiyacına binaen zengine yaklaşır, ona hürmet eder ve her iki taraf da böyle davranmaya mecbur olur. Ve bu sebeple insanlar arasında karşılıklı saygı ve sevgi hüküm sürer, herkes rahatlıkla günlerini geçirir, huzur içinde yaşar. Artık zengin işinin görüleceğinden emindir. Fakir de iş bulacağından emindir ve dolayısıyla her iki taraf da geleceğinden emin, hayatından memnundur."

"Mal, mülk, Allah'ındır. Taksimatı yapan O'dur, rızkı veren O'dur. Zengin olma, servet sahibi olma gerçek manada Allah'ın dilemesine, nasip etmesine bağlıdır. Birinci derecede rol oynayan ilahi iradedir. Bir kimsenin zengin olmasını dilemiş, nasip etmiş ise, kimse buna mani olamaz, önüne geçemez. Şayet bir kimsenin fakir olmasını murat etmiş ise, onu da kimse zengin yapamaz; bir taraftan gelirse diğer taraftan gider, bir taraftan kâr ederse diğer taraftan zarara, felakete uğrar."¹⁷

Abdulvehhab Öztürk, işverenin denetiminin yerine, insanın dini inançlarının denetimini getirmektedir: "İş olduğu müddetçe devamlı çalışacaktır. Kaytarma, işi yavaşlatma, kendi işi veya başkasının işi ile meşgul olma gibi davranışlar caiz değildir. Bu sebeple işveren aleyhine kaybolan saatlerin ücretine hak kazanamaz. Mesai içinde çalışmadığı, kaydardığı zamanların ücreti işçiye helal olmaz; çünkü anlaşma şartlarına riayet Allah emridir. Allah emrine riayetsizlik ise hiyanettir."¹⁸

Muhammed Fehr Şakfa da şöyle yazmaktadır: "İşçi fiili çalışma saatinden eksiltmek için kaçma, kaytarma, yapmama yollarına başvurursa, iş sahibini aldatmış olur, Allah taala huzurunda günahkar olur."¹⁹

Hüseyin Atay işçileri korkutmaktadır: "Eğer işveren işçinin hakkını vermiyorsa, işveren haksızlık yapıyor, zulmediyor ve haram yiyor demektir. Aynı şekilde işçi de haksızlık eder, kendisine ödenen paranın karşılığında

kafi istihsal yapmaz ve işi görmezse, o da haram yiyor demektir."²⁰ "İşçi de aldığı para kadar iş çıkarmıyorsa onun da vay haline."²¹

Hayreddin Karaman da aynı anlayıştadır: "İşi olduğu müddetçe devamlı çalışacaktır: Kaytarma, işi yavaşlatma, kendi işi veya başkasının işi ile meşgul olma gibi davranışlar caiz değildir; bu sebeple işveren aleyhine kaybolan saatlerin ücretine hak kazanamaz, mesai içinde çalışmadığı, kaydardığı zamanların ücreti işçiye helal olmaz; çünkü anlaşma şartlarına riayet Allah emridir, Allah emrine riayetsizlik ise hiyanettir."²²

Prof.Dr.Sabahaddin Zaim işçinin işverene bağlılıkla çalışmasının dinsel bir zorunluluk olduğunu ileri sürmektedir: Müslüman işçi, "Allahın ve Peygamberimizin şu sözlerini bilerek çalışır: 'En iyi kazanç, işine özen gösteren ve işverene saygı ile bakan işçinin elde ettiği kazançtır.'... Müslüman adam işinde şu prensiplerle çalışır:... emir ve talimatları dinler. İşini sever, işini sonuna kadar yapar,... işini tam yapar, süratli çalışır, temiz iş çıkarır,... alet-teçhizat, ham madde ve malzemelere gerektirdiği gibi ihtimam eder, alet ve motorlu teçhizatı uygun şekilde kullanır, ham madde ve malzemeleri ekonomik şekilde kullanır, verimli çalışma metodlarını uygular... Bütün bu çalışması sonucunda aldığı ücretten dolayı Allaha şükretmesini bilir; başkalarının kazancına göz dikip haset etmez. İşverene kinle bakmaz."²³

Cemalettin Kaplan'ın öğütleri de şöyledir: "İşçi kardeşlerimize de mühim işler düşmektedir. (...) meşru ve kanuni haklarına razı olacak, iş ve işyerini zarara sokacak şekilde fazla ücret istemeyecek, anlaşma gereğince çalışmasını tam ve mükemmel bir şekilde yapacaklardır. İşverenin malına, kazancına göz dikmeyecek, makinasına, alet ve edevatına hiyanet etmeyeceklerdir. Komünizmin uşaklığını yapanların propagandalarına kulak vermiyecek, işverenleri kardeş bilip seveceklerdir."²⁴

Dr. Hamdi Döndüren işten kaytarma yasağı konusunda şunları söylemektedir: "İşçi saat, gün, hafta, ay veya yıl gibi süre üzerinde akit yapılarak işe alınmışsa, mesai süresince işyerinde bulunmak ve iş verildiği sürece devamlı çalışmak zorundadır... İş olduğu sürece işi yavaşlatma, işi bırakma, kendisinin veya üçüncü bir şahsın işiyle uğraşma hakkı yoktur. Çünkü işveren, onun mesai saatleri içindeki emeği üzerinde hak sahibidir."²⁵

Bu anlayışın güncel bir örneği, Düzce Müftülüğü'nün 29 Nisan 2011 tarihli hutbesidir.

Birleşik Metal-İş Sendikası 2011 yılının ilk aylarında Düzce Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren MAS-DAF Makine San. işyerinde örgütlendi. İşveren, sendikalaşma girişimine 4 Nisan 2011 günü işçileri işten çıkararak karşılık verdi. İşçiler de direnişe geçti. Bu olayın hemen arkasından Düzce Müftülüğü'nün 29 Nisan 2011 günü ildeki tüm camilerde okunan Cuma hutbesi ortaya çıktı. Bu hutbenin bazı bölümleri aşağıda sunulmaktadır:

"Dinimizde işçi ve işverenin karşılıklı olarak hak ve hakları vardır. İşçinin sorumluluğu işini dürüst bir şekilde yapmaktır. İşini icra ederken bütün iyi niyet ve maharetini kullanmaktır. Bunun aksi, kul hakkı almak olur. Kul hakkı ise sahibiyile helalleşmeden Allah'ın affetmediği haklar arasındadır. İşverenin sorumluluğu ise işçisine ancak gücünün yeteceği işi yüklemek olmalıdır. Ona zulüm etmemelidir. Hor görmemelidir, köle muamelesi yapmamalıdır, işçisinin insan olduğunu unutmamalıdır. Ücretini çalıştırdığı kişinin emeğini eksiksiz olarak alınının teri kurumadan veya tam zamanında ödemelidir.... İşyeri işçi için ekmek yapısı demektir. Çalışanın geçimi bu ekmek kapasına bağlıdır, işi gereğinden fazla yavaşlatmak veya işyerine zarar vermek, kâr ve kârlılığını azaltıcı davranışlarda bulunmak çalışana ağır dini mesuliyet altına sokar."

İslamcı hareketin burjuvalaşan ve sermayedar olmanın tüm gereklerini yerine getiren önder kadroları, işçi- işveren ilişkilerinde de bu anlayışı etkili kılmaya çalıştılar ve (en azından kapitalist ilişkilerin yeni geliştiği bölgelerde) önemli ölçüde başarılı oldular. Örneğin, 1994 yılında Ankara'lı 121 MÜSIAD üyesi üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, toplu sözleşme yapan tek bir işyeri bile yoktu.²⁶

Konya'da burjuvalaşmış İslamcıların işyerinde çalışan bir işçiyle yapılan görüşmede söylenenler şöyledir: "Abi (şimdiki patronundan bahsediyor) görmese de işime bakarım, çalışırım. Yarın öte tarafta hesap vereceğiz." Konya'daki diğer bir işçinin değerlendirmesi de şöyledir: "Patron kötü niyetliyse onun cezasını Allah verir zaten."²⁷

Bu nitelikteki bazı işyerlerinde yapılan araştırmalar, işçilerde sınıf kimliğinin geri plana itildiğini göstermektedir.²⁸ Ancak İslamcı burjuvanın sermaye birikiminin artması ve işletmenin büyümesiyle birlikte, olağan sınıf çelişkileri biraz gecikmeli olarak gündeme gelmekte, sınıf kimliği önem kazanmaktadır.

AKP'nin işçi sınıfına yönelik tavrı, politikaları ve uygulamaları da, bu ideolojik temel ve İslamcılarını önder kadrolarının kapitalistleşmesi temelinde değerlendirilmelidir.

Sonuç

İslamcılar geçmişte kapitalizm ve sosyalizm dışında bir İslam dünyası ve toplumsal ilişkileri özlerler ve bunu savunurlardı. İslamcılarının büyük çoğunluğunun esnaf-sanatkar olduğu koşullarda, bu yaklaşım ve çaba normaldi. Burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki küçük burjuvazi (esnaf-sanatkar), kapitalizm ve sosyalizm dışında, geleneksel inançlara da dayalı "adil" bir düzeni sahipleniyordu.

İslamcılar kapitalistleştikçe bu anlayış değişti. İslamcılar artık kapitalizm ve sosyalizm dışında ilişkiler istemiyorlar; kapitalist düzeni açıkça savunuyorlar. Bu durum tarafların sınıf kimliklerin daha hızlı bir biçimde ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

İslamcı düşünürlerin bir bölümü kapitalizmin yarattığı ve kapitalistleşen İslamcılarının giderek daha fazla sorumlu oldukları sömürüye ve baskıya karşı, İslamiyetin ilk günlerinin eşitlik ve bölüşüm alışkanlıklarını gündeme getiriyor, bu ilişkilerin canlandırılmasını savunuyorlar.

Bu yaklaşım saygı duyulacak bir tavrıdır; bunlar çok iyiniyetli girişimlerdir. Ancak bu tür girişimler geçmişte de oldu. Feodalizmin sömürü ve baskısına karşı eşitlikçi ve bölüşümcü hareketler dönem dönem gündeme geldi. Bunların bazıları kısa süreli başarılar da elde etti. Ancak, iktisadi zorunluluklar olmadan yalnızca insanların dini inançları temelinde kurulmaya çalışılan yapılar ya baştan başarısızlığa mahkum oldu, ya da yaşama olanağı bulamadı.

Günümüzde bu nitelikteki eşitlikçi ve bölüşümcü İslamcı görüşler, kapitalistleşen İslamcılarının ve genel olarak burjuvazinin baskı ve sömürüne karşı çıkışta yararlanılabilecek ve sermaye yanlısı İslamcılarının teslimiyetçi görüşlerini çürütmede kullanılabilirler. Ancak kapitalistleşmiş İslamcılarının işyerlerinde çalışan ve teslimiyete teşvik edilen işçileri bu etkilerden esas kurtaracak olan etmen, hayatın zorlaması olacaktır.

Kapitalistleşen İslamcı kapitalistleştiğçe İslamcı kimliğini geri plana itecek, bu anlayışı işçilere karşı kullanmaya çalışsa da, yaşayış biçimi ve anlayışlarıyla kapitalist kimliği ağır basacaktır.

İslamcı işçi de bu süreçte yaşadığı maddi sıkıntılara ve işyerindeki sorunlara bağlı olarak, işçi kimliğinin ağır bastığı bir tavra kendiliğinden girecektir. Bu doğrultudaki bilinçlendirme çabaları çok önemlidir; ancak belirleyici ve sonuç alıcı olan, işçinin bu süreci yaşamasıdır.

İslamcılarının büyük bölümü, emperyalistlerle işbirliği temelinde anti-komünist mücadele içinde savunmaya başladıkları, Türkiye’de kapitalizmin gelişmesiyle güçlenen burjuvaziyle sağladıkları ittifak temelinde geliştirdikleri teslimiyetçi görüşleri, İslamcılarının önemli bölümünün kapitalistleştiği koşullarda daha güçlü bir biçimde gündeme getiriyorlar. MÜSİAD ve TUSKON gibi örgütlenmeler ve İslamcı kesimin denetimi altındaki kitle iletişim araçları, bu anlayışın etkili kılınması için büyük çaba harcıyor. Ayrıca İslamcılarının denetimi altındaki hayır kurumları da insanları kullaştırmada etkili bir araç olarak kullanılıyor. Bu sadaka ilişkisini kabullenip işyerlerine yerleştirilen işçiler de bu anlayıştan etkileniyor. İslamcılarının kapitalistleşmesi burjuvazi saflarını güçlendiriyor.

Eğer Suudi Arabistan gibi büyük petrol gelirleri olan bir ülkede yaşıyor olsaydık, bu zenginliklere hakim olan bir iktidarın, halkı sakinleştirmek ve kendi denetimi altında tutabilmek için (sürekli olarak yeterli miktarda sadaka dağıtması koşuluyla) İslamcılarının bir bölümünün düşüncelerini başarıyla kullanabilmesi mümkündür.

Eğer kapitalizmin tüm tüketimi tahrik edici kampanyalarına rağmen, insanların Hz.Muhammed’in yaşantısında ve İslamın özünde olan sadeliği kabullenmeleri sağlanabilseydi, İslamcılarının düşüncelerinin uygulanması mümkün olabilirdi.

Bu koşullar geçerli değildir; bu iki seçeneğin gerçekleşmesi de sözkonusu değildir.

Yoksul ve emperyalizmin sömürüsü altında bulunan bir ülkede, kapitalizmin üçüncü küresel krizinin yaşandığı bir dönemde, ülke ekonomisinin giderek artan dış bağımlılık sayesinde ayakta durduğu koşullarda insanlar sürekli daha fazla tüketmeye teşvik edilir ve borç batağına itilirse, onları İslamın sakinleştirici etkisiyle kontrol altında tutmak mümkün değildir. Halkın bu koşullarda sadakayla tatmin edilebilmesi de hayaldir.

Ayrıca, İslamın sakinleştirici olduğu kadar isyan ettirici boyutu da vardır.

Bu durumda, İslamcılarının kapitalistleşmesi, bazı İslamcı yazarların İslamı insanları sakinleştirici bir araç olarak kullanmalarının en iyi panzehiridir.

İslamcılarının kapitalistleşmesi ve kapitalistleşen İslamcılarının kendilerini halktan iyice ayıran son derece lüks yaşantıları, Türkiye’de insanları kullaştırmak isteyen girişimlere karşı en önemli güvencedir.

İnsanların davranışlarında belirleyici kimlik, küçüklükten beri aileden aldıkları ve her türlü iletişim aracı yoluyla pekiştirilmeye çalışılan inanç veya etnik köken değil, yaşayabilmek için başka çaresi bulunmadığından öğrenilen ve edinilen sınıf kimliği olacaktır.

¹ "Ecirin ücretini daha teri kurumadan veriniz."

² Aktan, Doç.Dr.Hamza, "İslam'da Emek ve Sermaye İlişkisi," ENSAR Vakfı, *İslam'da Emek ve İşçi-İşveren Münasebetleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1986, s.346.

³ *Akıncı Dergisi*, Sayı 2, Haziran 1977; aktaran, Adıyaman, Sabri, "Türkiye Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu," *Düşünce Dergisi*, Sayı 12, Mart 1978, s.27-28.

⁴ *Akıncı Dergisi*, Sayı 2, Haziran 1977, aktaran, Adıyaman, S., a.g.m., 1978, s.38.

⁵ Hak-İş, *Kuruluş Beyannamesi*, Ankara, 1976, s.2, 5, 14, 16.

⁶ Güven Bakırcı-Özdemir, "AK Parti'nin Sınıf Siyaseti," *Mülkiye Dergisi*, Güz 2006, Cilt XXX, Sayı 252, s.20.

⁷ 1995 öncesinde İslamcı kesimdeki servet ve sermaye birikimi için bkz. Bulut, F., *Tarikat Sermayesinin Yükselişi*, Öteki Yay., Ankara, 1995.

Ayrıca bkz. Tuşalp, E., *Şeriat A.Ş.*, Bilgi Yay., Ankara, 1994.

⁸ A.Ekber Doğan, "Siyasal Yansımalarıyla İslamcı Sermayenin Gelişme Dinamikleri ve 28 Şubat Süreci," *Mülkiye Dergisi*, Güz 2006, Cilt XXX, Sayı 252, s.52.

⁹ Aktaran, Deniz Yıldırım, *Tayyip'in Voleleri, Cemaat Ekonomisinin İşleyişi: "Peçeli Holding" Ağı*, Kaynak Yay., İstanbul, 2011, s.177.

¹⁰ Karmatiler konusunda bkz., Faik Bulut, *İslam Komüncüleri (Karmatiler)*, Doruk Yay., Ankara, 1997.

¹¹ Şeriatî, A., *Ebuzer*, Fecr Yay., Ankara, 2007, s.18, 112, 121-2, 126, 128.

¹² Elicaçık, İ., *Sosyal İslam, Dinin Direği Paylaşımıdır*, Destek Yay., İstanbul, 2011, s. 46.

-
- ¹³ Eliaçık, İ., a.g.k., 2011, s.102-104.
- ¹⁴ Eliaçık, İ., a.g.k., 2011, s.111.
- ¹⁵ Eliaçık, İ., a.g.k., 2011, s.112.
- ¹⁶ Yeniçeri, Celal, "İslam'da Emek ve Karşılığı," Öztürk, A. ve diğerleri, *İslamda Emek ve İşçi İşveren Münasebetleri*, Ensar Neşriyat No. 29, İstanbul, 1986, s.290-291.
- ¹⁷ Kaplan, Cemaleddin, *İslam'da İşçi ve İşveren Münasebetleri*, 2. Basım, Ankara, tarihsiz, s.58-66.
- ¹⁸ Öztürk, Abdülvehhab, "İslam'da İşçi ve İşveren Münasebetleri," ENSAR Vakfı, *İslam'da Emek ve İşçi-İşveren Münasebetleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1986, s.41.
- ¹⁹ Şakfa, M.F., *İslam'da İş Ahkâmı ve İşçi Hakları*, Nida Yayınevi, İstanbul, 1968, s.54.
- ²⁰ Atay, H., *İslam'da İşçi-İşveren İlişkileri*, Kısmet Matbaası, Ankara, 1979, s.46.
- ²¹ Atay, H., a.g.k., 1979, s.55.
- ²² Karaman, Hayreddin, *İslam'da İşçi - İşveren Münasebetleri*, Marifet Yay., İstanbul, 1981, s.65.
- ²³ Zaim, S., "Ekonomik Hayatta Müslüman İnsanın Tutum ve Davranışları," MÜSİAD, *İş Hayatında İslam İnsanı*, 1994, s.103, 104.
- ²⁴ Kaplan, C., a.g.k., s.123-124.
- ²⁵ Döndüren, Hamdi, "İslam'da İşçi ve İşveren Münasebetleri," Öztürk, A. ve diğerleri,, a.g.k., 1986, s. 426.
- ²⁶ Özdemir, Ş., MÜSİAD, *Anadolu Sermayesinin Dönüşümü ve Türk Modernleşmesinin Derinleşmesi*, Vadi Yay., Ankara, 2006, s.209.
- ²⁷ Durak, Y., *Emeğin Tevekkülü, Konya'da İşçi-İşveren İlişkileri ve Dindarlık*, İletişim Yay., İstanbul, 2011, s.43 ve 125.
- ²⁸ Bu konuda bkz. Durak, Y., a.g.k., 2011, s.132. Benzer bir çalışma için bkz. Yanbay, Y.Ö., *Adana Organize Sanayi Bölgesinde Sanayileşme ve Din İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Adana 2009.